

ANNE-GOAITSKE BRETELER

De traanjagers

*Herinneringen van
naoorlogse walvisvaarders*

AUP

Afbeelding omslag: Twee walvisvaarders markeren een geschoten walvis met een vlag. De foto graaf is waarschijnlijk Jaap van der Wagen.

Ontwerp omslag en binnenwerk: Sander Pinkse Boekproductie

ISBN 978 94 6298 381 6

e-ISBN 978 90 4853 423 4

NUR 686

Eerste druk: 2018

Tweede druk: 2019

Uitgeverij AUP is een imprint van Amsterdam University Press.

© Anne-Goaitske Breteler / Amsterdam University Press B.V., Amsterdam 2018

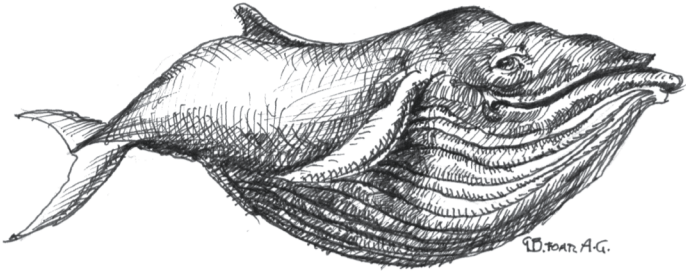
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j^o het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle rechthebbenden te achterhalen. Zij die menen rechten te hebben, kunnen contact opnemen met Amsterdam University Press.

Wij wonen in een land druipende van walvischtraan.

Aagje Deken en Betje Wolff (1779)

PROLOOG

Ijsschotsen doorbreken het kale zeelandschap. Het moet er ongetwijfeld koud zijn. Ergens op het water verraadt een golfslag de beweging van een schip; WILLEM BARENDZ, AMSTERDAM staat op de flank. Ernaast varen een stuk of vijf kleine schepen, uitgerust met harpoenen. De wapens werken effectief zo te zien, want op sommige plekken vermengt het water zich met het bloed van de walvissen waarop gejaagd wordt.

Omlijst door donkerrode latten, vormt de muurschildering waarop de walvisvaart wordt uitgebeeld al veertig jaar de achtergrond van café De Bûnte Bok, een kroeg in het Friese dorpje Lioessens. Vóór mijn studententijd werkte ik daar zo nu en dan in de weekenden. Tussen mijn werkzaamheden door wierp ik vaak een blik op de muurschildering. Al meteen de eerste keer dat ik die zag, sprak ze tot mijn verbeelding. Wat was het verhaal achter deze beeltenis?

Ik vroeg het aan de kastelein. Hij vertelde dat de vorige uitbater, Jaap van der Wagen, vele reizen naar de Zuidpool had gemaakt als walvisvaarder. Bij terugkomst had hij een kunstenaar de opdracht gegeven om aan de hand van foto's en dia's van de walvisvaart

een muurschildering te maken in de kroeg. Ik wist dat ik iets bijzonders op het spoor gekomen was toen de huidige cafébaas me een kopie gaf van een *Leeuwarder Courant* uit 1976. Daarin vond ik een uitgebreide beschrijving van de gelagkamer van de kroeg, die toen nog De Albatros heette. Te midden van een opgezette albatroskop, een scala aan gebruikte snijmessen en vele beschilderde potvstanden, konden de gasten plaatsnemen aan de tafels. Boven hun hoofden bungelden lampjes aan een stalen harpoen.

Op mijn plaats achter de toog, waar de walvisobjecten plaatsgemaakt hadden voor foto's en beeldjes van geiten en bokken, schonk ik Amstel die ik daarna afturfde op een bierviltje. De bijnamen van de klanten werden me duidelijk en steeds vaker werd ik betrokken bij de gesprekken die ze aan de bar voerden.

Een van de oudere stamgasten die ik regelmatig zag verschijnen, was Durk Wytfsk. Vanuit een naastgelegen dorp kwam hij steevast op de fiets naar de kroeg. Van de kastelein hoorde ik dat hij vroeger walvisvaarder was geweest. Door de gesprekken die ik later met de walvisvaarders voerde, ontdekte ik de reden waarom de cafébaas mij deze informatie gaf, en niet Durk zelf. In de loop der jaren waren Durks sterke verhalen over de walvisvaart flink korter geworden. Ik denk dat de reacties waarop hij hoopte en die hij gewend was, steeds meer uitbleven.

Tegenwoordig wordt de walvisvaart meestal in verband gebracht met de walvisjacht door Japanners, IJslanders en Noren. Op televisie, bijvoorbeeld in het programma *Whale Wars*, is te zien hoe organisaties als

Sea Shepherd kosten nog moeite besparen om de walvisvaarders te dwarsbomen in hun jacht.

Het beeld van de walvisvaart van mijn generatie heeft niets meer te maken met de status die de industrie ooit heeft gekend. Binnen vijftig jaar is het imago van de walvisvaarders compleet veranderd. Waar ze eerst als helden van de wederopbouw werden beschouwd, worden ze nu gezien als moordenaars van een beschermde diersoort.

Misschien heeft die verandering er wel voor gezorgd dat er nu zo weinig algemeen bekend is over de geschiedenis van de Nederlandse walvisvaart. Het lijkt wel of het een taboe is dat Nederland een aandeel heeft gehad in de walvisvangst. Juist daarom werd ik zo nieuwsgierig; ik wilde die vergeten geschiedenis weer boven water krijgen.

Dat de wederopbouw van Nederland na de Tweede Wereldoorlog ten koste ging van duizenden walvissen is een feit. Het grootste zoogdier op aarde is door menselijk toedoen bijna uitgestorven. Dit boek is daarom ook niet bedoeld als vergoelijking van de gevolgen van de walvisvaart. Het is vooral bedoeld om, in een tijd van voedseloverschotten in plaats van -tekorten, terug te blikken op een specifieke periode in onze geschiedenis. Een periode waarin men anders dacht dan nu, maar die net dichtbij genoeg is om de verhalen nog vanuit de eerste hand te kunnen horen.

De eerste keer dat ik bij een oud-walvisvaarder langsging, kwam ik erachter dat een deel van de geschiedenis van de walvisvaart al niet meer terug te vinden is. De man vertelde me dat hij door de jaren

heen al heel wat spullen van de walvisvaart was kwijtgeraakt. Op dat moment besloot ik om datgene wat er nog was aan foto's, dagboeken en verhalen zo veel mogelijk te gaan documenteren. Hierdoor wordt naast de tabellen en vangststatistieken, die al te vinden zijn in wetenschappelijke publicaties, ook het leven aan boord van een walvisvaartschip bewaard.

Via de ene walvisvaarder kwam ik in contact met andere oud-collega's, allemaal zo rond de tachtig jaar oud. De mannen die ik interviewde zijn afkomstig uit het Noordoosten van Friesland. Ze vertrokken in de late jaren vijftig en de vroege jaren zestig uit hun dorpen om te kunnen werken op het walvisvaartfabriekschip Willem Barendsz.

Hoe meer ik me verdiepte in de geschiedenis van de walvisvaart, via de interviews en het doorspitten van archieven en literatuur, des te vaker herkende ik de achtergelaten sporen van de walvisvaart in het straatbeeld van vandaag. De walviskaken op Schiermonnikoog bijvoorbeeld, maar ook in Amsterdam waar sommige gevelstenen ons nog steeds de eeuwenoude invloed van de walvisjacht tonen.

Een groot deel van de oud-walvisvaarders van de twintigste eeuw leeft niet meer. Over een decennium zullen ook de laatste Nederlandse walvisvaarders niet meer hun verhalen kunnen vertellen. Dit boek dient daarom als een podium voor de walvisvaarders, zodat hun verhalen niet worden vergeten. Het gaat niet over de ethische discussie, maar is verbonden met de herinneringen aan het avontuur dat ze op jonge leeftijd hebben ondernomen. Dankzij de geweldige

hulp en het geduld van de oud-walvisvaarders ben ik
in staat geweest om hun verhalen in mijn woorden op
te schrijven.

*We are going a-whaling,
and there is plenty of that yet to come.*

Herman Melville, *Moby Dick* (1851)